

УДК 37.03:378.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-188-54-58

АНТОНЮК Надія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки,
психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4283-6629>
e-mail: nadija3009@gmail.com

ПУШКАР Надія Степанівна –

народний вчитель України, викладач кафедри педагогіки,
психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7353-8168>
e-mail: pushkardream49@gmail.com

МОТИВАЦІЙНА КОМПОНЕНТА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В даний час проблема підготовки висококваліфікованих фахівців набуває все більшого значення. Сучасне суспільство висуває високі вимоги до майбутнього спеціаліста: вміння нестандартно мислити, знаходити оптимальні рішення, аналізувати, проводити рефлексію власних дій, співвідносити їх з метою діяльності, мати глибокі, стійкі знання та вміння їх застосовувати у професійній діяльності.

Реформування системи освіти в Україні здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» [1; 2]. Згідно професійного стандарту «Вчитель початкових класів загальної середньої освіти» педагогічні заклади вищої освіти мають працювати на випередження, забезпечуючи компетентісну підготовку майбутніх учителів Нової української школи. Процес підготовки висококваліфікованого фахівця складний та визначається певними важливими умовами: організаційна структура освітнього процесу, інноваційні технології навчання, педагогіка партнерства у взаєминах викладач-студент, рівень підготовки, мотиваційна сфера здобувачів освіти тощо.

Важливою умовою підготовки майбутніх спеціалістів є мотивація навчальної діяльності. Як свідчить аналіз літературних джерел, в значній категорії здобувачів вона зникає, не встигнувши з'явитися, в іншій – з різних причин втрачається з часом. Сформувати позитивну мотивацію до навчання – це не просто закласти в голову студентів готову мету і мотиви, а створити умови в такому середовищі, де їм захочеться вчитися.

Тому проблема формування позитивної

мотивації здобувачів вищої педагогічної освіти до навчання є актуальною в контексті сьогодення. Це невід'ємний компонент майбутнього професійного розвитку та становлення фахівця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання мотивації навчальної діяльності є предметом психолого-педагогічних наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. У своїх працях О. М. Леонт'єв, Б. Ф. Ломов, Ф. С. Немов, Є. П. Ільїн зазначають, що мотивація пояснює цілеспрямованість дій та організацію діяльності, яка націлена на досягнення мети [6]. Б. Ф. Ломов, К. К. Платонов, Е. С. Кузьмін під мотиваційною сферою особистості розуміють сукупність стійких мотивів, які мають певну ієрархію та виражають спрямованість особистості.

Л. М. Омельченко здійснив теоретичний аналіз внутрішньої мотивації студентів, обґрунтував чинники її формування та розвитку. О. А. Чала описала актуальність мотивів навчання здобувачів освіти в педагогічному коледжі та їхнє ставлення до професійної діяльності. І. В. Ляшенко було виокремлено умови формування мотивації професійного саморозвитку.

С. В. Бобровицькою, О. В. Гилуном, Г. А. Мухіною, А. Н. Мечніковим проведено аналіз мотивів вступу до закладу вищої освіти; Н. В. Бордовською, Р. С. Вайсманом, А. О. Реаном, П. М. Якобсоном та ін. виявлено динаміку змін мотивів на різних курсах [8]; Н. П. Волковою, С. С. Занюком, В. Є. Михайличенком, В. В. Полянською, В. А. Якуніним виділено умови, які сприяють формуванню в студентів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та практично виявити в період побудови Нової української школи конкретні мотиви навчання здобувачів початкової освіти перших та четвертих курсів Луцького педагогічного коледжу; проаналізувати умови та чинники, що впливають на формування позитивної мотивації, як важливої складової якісного навчання та професійного становлення майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки у закладах вищої педагогічної освіти особлива увага приділяється питанням мотивації студентів, оскільки вона свідчить про якість навчальної діяльності. Під її впливом формується світоглядна позиція особистості, поведінкові реакції, внутрішній емоційний стан, адекватна оцінка ситуацій та їх сприйняття.

Загальновідомим є той факт, що одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами.

Складність проблеми мотивації студентів до навчання обумовлює множинність розуміння її суті, природи, структури. Отож, визначимось з поняттями «мотив», «мотивація».

Поняття «мотив» досить складний феномен, в перекладі з латинської означає «рухаю». Є. П. Ільїн трактує мотив як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій та вчинків, а також є основою для цих дій [5].

О. М. Леонтьєв розглядає мотив як опредмечену потребу, тобто прагнення, бажання володіти чимось конкретним (дипломом вищої освіти, професією, іноземною мовою тощо). Неопредмечена потреба ще не є мотивом, оскільки не визначає характеру діяльності, тому що не має предмета, на який спрямована дія. Предмет, у свою чергу, окреслюється лише тоді, коли людина починає діяти [6].

Поняття «мотивація» є набагато ширше, ніж термін «мотив» та інтерпретується С. У. Гончаренком як система мотивів або стимулів, чинників, що детермінують конкретну діяльність, поведінку особистості. Мотивацією для студента виступає бажання вчитися заради досягнення не тільки академічної мети, а й для професійного зросту [4].

Одна з найбільш поширених класифікацій мотивів припускає їх поділ на

зовнішні і внутрішні (К. Замфір, М. В. Овчинников та ін. [7]).

Зовнішня мотивація, заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «я» особистості. Вона включає мотиви, що знаходяться поза межами навчальної діяльності (зовнішні мотиви), такі як:

1. Соціальні мотиви:

а) мотиви обов'язку і відповідальності перед собою, одногрупниками, педагогами, батьками, суспільством;

б) мотиви самовдосконалення (усвідомлення значення професійних знань, розвитку активності);

в) процес навчання як можливість спілкування;

г) розуміння необхідності навчання для подальшого життя.

2. Вузкоособистісні мотиви:

а) прагнення отримати схвалення, моральну чи матеріальну винагороду;

б) бажання бути «першим», мати високий професійний рейтинг.

3. Негативні мотиви: прагнення уникнути неприємностей від керівництва закладу вищої освіти, професійного оточення, здобувачів, їхніх батьків [7].

Внутрішня мотивація (від самого себе) пов'язана безпосередньо із навчально-пізнавальною діяльністю, її результатами. Вона сприяє отриманню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості. Здобувач залучається до навчальної діяльності заради неї самої, а не для отримання якихось нагород. Така діяльність є самоціллю, а не засобом для досягнення якоїсь іншої мети.

Домінування внутрішньої мотивації характеризується появою власної активності студентів у процесі навчальної діяльності, позитивним відношенням, перш за все, до навчальних предметів, що є основою у здобутті обраної спеціальності та професійної компетентності.

Доведено, що мотивація є одним з провідних факторів успішного навчання. Його особливості та дієвість розрізняються на різних етапах навчального процесу, через які проходить здобувач освіти. Від першого до останнього курсу змінюється і сама навчально-професійна діяльність і її мотивація.

Для досягнення мети наукового

дослідження було проведено опитування серед 120 здобувачів вищої освіти (першого і четвертого років навчання) за методикою М. І. Алексеевої «Мотиви навчальної діяльності» [3]. Респонденту пропонувалося відзначити домінуючі та підпорядковані групи мотивів, вказуючи, тим самим, ієрархію мотиваційної сфери навчання:

1. Хочу розширити свій кругозір, краще орієнтуватися в навколишній дійсності.
2. Хочу отримувати стипендію.
3. Хочу знати закони розвитку природи, суспільства.
4. Оволодіння знаннями – обов'язок студента.
5. Без навчання неможливо розвинути свої розумові здібності.
6. Інакше будуть неприємності в коледжі та вдома.
7. Такий порядок: батьки працюють, діти навчаються.
8. Хочу відповідати сучасному рівню життя.
9. Подобається дізнаватись нове.
10. Знання допомагають спілкуватися на різноманітні теми.
11. Вища освіта допоможе отримати обрану мною професію.
12. Хочу підготуватися до магістратури.
13. Нашій країні потрібні освічені та всебічно розвинені люди.
14. Знання дають почуття впевненості в собі.
15. Хочу оволодіти способами самостійної роботи над собою, щоб вдосконалюватися далі.
16. Хочу бути освіченою, культурною людиною.
17. Думаю, що диплом про вищу освіту забезпечить мені деякі переваги у працевлаштуванні
18. Хочу мати забезпечене майбутнє.
19. В коледжі, у спілкуванні із своїми товаришами та викладачами перевіряєш правильність своїх поглядів, вчинків.
20. ЗВО допомагає виробити власні погляди на оточуючий світ, суспільство, політику, культуру.
21. Вища освіта – гарна основа для будь-якої професії.
22. Вчитися примушують.
23. В студентські роки з'являються дійсні друзі.
24. Вища освіта забезпечить мені певну позицію в суспільстві [3].

Після обробки результатів анкетування студентів першого курсу, ми отримали наступні результати. 22% респондентів

визначили домінуючими мотиви особистісного становлення. Це означає, що у здобутті освіти для них першочерговими є знання, адже вони дають почуття впевненості в собі, і взагалі, вища освіта забезпечує певну позицію в суспільстві.

У 20% переважали утилітарні мотиви навчання, зокрема найбільш поширеними відповідями були «диплом про вищу освіту забезпечить мені деякі переваги у працевлаштуванні; хочу отримувати стипендію». 19% опитуваних надали перевагу мотивам професійного становлення, зазначивши, що навчання в коледжі допоможе отримати обрану професію. 12% студентів визначили пріоритетними суспільні мотиви навчальної діяльності, для них важливо відповідати сучасному рівню життя та стати гідним громадянином своєї держави.

У 11% опитуваних переважали пізнавальні мотиви навчальної діяльності, пов'язані з бажанням розширити кругозір, бажанням краще орієнтуватися в оточуючій дійсності, знати закони розвитку природи, суспільства, та й взагалі їм подобається дізнаватись щось нове.

Подобається бути студентом, заводити нові знайомства та дружні відносини з новими однолітками 10% респондентів. Лише у 6% опитуваних були виявлені формальні мотиви навчання, що не є показником якісного професійного становлення.

Дані результати опитування свідчать про те, що у студентів першого курсу переважає зовнішня мотивація навчальної діяльності. Ми не можемо стверджувати, що це є поганим показником, адже мотиви цієї групи є хорошими стимулами на шляху отримання диплому про вищу освіту. Проте, навчальний матеріал, навчальні дисципліни для студента не є внутрішньо прийнятими, внутрішньо мотивованими, а зміст навчання – особистою цінністю. У такому випадку не можна говорити про повноцінний розвиток особистості та становлення професіонала.

Інша ситуація спостерігалася серед опитаних четвертокурсників. Представимо результати у відсотковому відношенні.

35% студентів вказали, що для них, як майбутніх фахівців, значущим стимулом навчання є набуття глибоких та стійких знань; отримання інтелектуального задоволення.

20% четвертокурсників усвідомлюють, що без навчання неможливо розвинути свої розумові здібності, знання додають їм впевненості і вони хочуть оволодіти способами самостійної роботи над собою,

щоб вдосконалюватися далі. Перевага таких мотивів вказує на присутність у структурі внутрішньої мотивації пізнавального інтересу, що є дуже позитивним при виконанні навчальної діяльності студентами четвертого курсу.

Варто зазначити, що у 25% студентів присутні зовнішні мотиви професійного становлення. Це закономірно для четвертокурсників, адже будь-яка професійна освіта є переходом від актуально здійснюваної навчальної діяльності студента до засвоєння ним професійної.

У 20% респондентів домінують суспільні мотиви навчальної діяльності. Вони усвідомлюють необхідність вищої освіти, переконані, що сьогодення вимагає набуття фахових компетентностей, володіння сучасними технологіями.

Як бачимо, мотивація навчальної діяльності студентів четвертого року навчання більш згрупована і не така диференційована як у першокурсників. Домінуючими стають внутрішні мотиви навчальної діяльності пов'язані з процесом пізнання, хоча частка зовнішніх професійних та суспільних мотивів залишається. Четвертокурсники чіткіше визначають мотиви розв'язання пізнавальних задач, тобто більш схильні до самостійної пошукової та наукової діяльності, краще усвідомлюють необхідність навчатися задля отримання фаху, професійного становлення та престижу [10].

Перед нами постало завдання в'яснити, що ж саме впливає на зміну мотиваційної сфери здобувачів освіти Луцького педагогічного коледжу. Провівши серед них опитування, були виділені основні умови зміни мотивації навчальної діяльності:

- 1) професіоналізм викладачів, бажання та вміння навчити;
- 2) ставлення до студента як до компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню, розвиток позитивних емоцій студента;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- 6) усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- 9) постійне створення та «підкріплення»

ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів [10].

Для посилення внутрішньої мотивації цінним є проходження різних видів педагогічної практики в учителів-професіоналів кращих закладів загальної середньої освіти, яка сприяє глибокому розумінню особливостей професії сучасного вчителя – реформатора початкової освіти і складанню образу «Я» як фахівця. Психолого-педагогічна та методична підтримка студентів з боку методистів та учителів на цьому етапі є важливою умовою для мотивації їх до майбутньої професії. Включення студентів коледжу в активну позанавчальну діяльність – важлива умова для самовдосконалення.

Обізнаність з результатами дослідження мотиваційної сфери студентів та умовами її формування дає підстави викладачам Луцького педагогічного коледжу спрямовувати навчальний процес на подальшу підтримку їхніх прагнень стверджувати себе як майбутнього вчителя.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Дослідження показало, що мотиви навчання здобувачів першого та четвертого курсів значно відрізняються. На спонуку конкретного студента до праці і навчання впливають певні чинники: інтерес до предмету, сприйняття його повноцінності, загальне бажання виконувати поставлені теоретичні та практичні задачі, впевненість в собі, відчуття власної гідності, терпіння і наполегливість. Не всі студенти мотивовані однаковими цінностями, потребами, бажаннями.

Одним із основних завдань педагогів закладів вищої освіти є формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя. Це допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами. Важливо будувати освітній процес на основі педагогіки партнерства, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктну взаємодію в атмосфері доброзичливості, емпатії та прийняття.

Дане дослідження не претендує на повноту висновків. Однак, дає змогу акцентувати увагу викладачів на забезпеченні оптимальних умов формування та розвитку позитивних мотивів навчальної діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти. Подальший напрям вивчення проблеми потребує обґрунтування шляхів, методів та засобів розвитку мотиваційної сфери студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. №2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. №243-VIII. 2300 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-19>
3. Алексеева М. І. Дослідження мотиваційної сфери підлітка / Вивчення особистості підлітка / [За ред. М. Т. Дригус]. Київ: Ін т психології АПН України, 1994. 128 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Ільїн Є. П. Мотивація і мотиви. СПб: Питер, 2003. 512 с.
6. Леонтьев О. М. Діяльність. Свідомість. Особистість: навч. посібник. Москва: Смысл, 2004. 345 с.
7. Овчинников М. В. Структура и динамика мотивации учения студентов педагогического вуза. Профессиональное образование. Столица. Приложение «Новые педагогические исследования». 2007. № 5. С. 151–155
8. Реан А. О. Коломинский Я.Л. Соціальна педагогічна психологія. СПб «Пітер», 1999. 368 с.
9. Сильвейстр А. М., Моклюк М. О. Мотивация навчання студентів як психолого-педагогічна проблема. Наукові записки. Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016 № 5 С. 152–158
10. Черняк Н. О. Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2013. № 38. С. 388–393

REFERENCES

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»*. (2019). [Law of Ukraine «On Education»].
2. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. (2019). [Law of Ukraine «On Higher Education»].
3. Alekseeva, M. I. (1994). *Doslidzhennya motyvatsiynoyi sfery pidlitka*. [Research of the motivational sphere of the teenager / Study of the personality of the teenager]. Kyiv.
4. Goncharenko, S.U. (1997). *Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv.
5. Ilyin, E. P. (2003). *Motyvatsiya ta motyvy*. [Motivation and motives]. Piter.
6. Leontiev, O. M. (2004). *Diyal'nist' Svidomist'. Osobystist': pidruchnyk. Posibnyk*. [Activity. Consciousness. Personality: textbook. manual]. Moscow.
7. Ovchinnikov, M. V. (2007). *Struktura ta dynamika motyvatsiyi vykladannya studentiv pedahohichnykh vuziv. Profesiyno-tekhnichna osvita*.

Kapital. Dodatok «Novi pedahohichni doslidzhennya». [The structure and dynamics of motivation of teaching students of pedagogical universities. Vocational education. The capital. Appendix «New pedagogical research»].

8. Rean, A. O. Kolominsky, Ya. L. (1999). *Sotsial'no-pedahohichna psykholohiya*. [Social pedagogical psychology]. St. Petersburg.
9. Sylvester, A. M. Moklyuk, M. O. (2016). *Motyvatsiya navchannya uchniv yak psykholohopedahohichna problema. Pratsi. Problemy metodiv fizyko-matematychnoyi ta tekhnolohichnoyi osvity*. [Motivation of students' learning as a psychological and pedagogical problem. Proceedings. Problems of methods of physical-mathematical and technological education].
10. Chernyak, N. O. (2013). *Formuvannya motyvatsiyi studentiv do navchannya v universyteti. Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*. [Formation of students' motivation to study at the university. Problems of engineering and pedagogical education].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНТОНІЮК Надія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу.

Наукові інтереси: використання інтерактивних технологій для формування мотивації навчання здобувачів ЗВО.

ПУШКАР Надія Степанівна – народний вчитель України, викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу.

Наукові інтереси: педагогіка співробітництва як умова формування позитивної мотивації здобувачів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANTONIUK Nadia Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology and Some Methods of Lutsk Pedagogical College.

Circle of scientific interests: the use of interactive technologies to motivate the learning of freelancers.

PUSHKAR Nadia Stepanovna – People's Teacher of Ukraine, Lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology and Some Methods of Lutsk Pedagogical College.

Circle of scientific interests: pedagogy of cooperation as a condition for the formation of positive motivation of applicants.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2020 р.